

Сердюк Н. Ю.,

ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”, м. Переяслав-Хмельницький

МЕТОД АЛГОРИТМІЗАЦІЇ ЯК ЗАСІБ НІВЕЛЯЦІЇ ТИПОВИХ ПОМИЛОК СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ВИЗНАЧЕННЯ ГОЛОВНИХ ЧЛЕНІВ АНГЛІЙСЬКОГО ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ

Стаття присвячена проблемі навчання майбутніх учителів англійської мови головним членам речення. У статті робиться спроба розробити алгоритм визначення студентами підмета та присудка англійського простого речення. Стверджено, що метод алгоритмізації є засобом нівеляції типових помилок студентів під час синтаксичного розбору англійського простого речення.

Ключові слова: алгоритм, майбутній учитель англійської мови, підмет, присудок, речення.

Статья посвящена проблеме обучения будущих учителей английского языка главным членам предложения. В статье делается попытка разработать алгоритм определения студентами подлежащего и сказуемого английского простого предложения. Утверждается, что метод алгоритмизации есть средством избежания типичных ошибок студентов при синтаксическом разборе простого предложения.

Ключевые слова: алгоритм, будущий учитель английского языка, подлежащее, сказуемое, предложение.

The article deals with the problem of teaching future English teachers the types of principal parts of the sentence. The article attempts to work out the algorithm for students' identifying the subject and predicate in English simple sentence. The algorithmic method as the means to avoid typical students' mistakes during a syntactical analysis of a simple sentence is defined.

Keywords: algorithm, future English teacher, subject, predicate, sentence.

У сучасних ринкових умовах підготовка випускників закладів вищої освіти характеризується підвищенням професійних вимог, обсягу знань та умінь, сформованістю готовності до професійної діяльності. На сьогодні особливої актуальності набуває проблема якісної мовної підготовки студентів-філологів вищих педагогічних навчальних закладів. Запорукою успішного вивчення іноземної мови є оволодіння її граматичним устроєм, що сприятиме подальшому перетворенню окремих розрізнених одиниць у зв'язне, зрозуміле та правильне висловлювання. З огляду на це, вважаємо за необхідне приділення особливої уваги методам удосконалення навчання граматики англійської мови.

Досвід свідчить, що однією із проблемних тем розділу “Синтаксис” навчальної програми з курсу “Грамматика англійської мови” для студентів-філологів є “Синтаксичний розбір простого речення”. Це підтверджується типовими помилками студентів у визначенні головних членів англійського речення, що призводить відразу до неправильного подальшого розбору речення. З огляду на це, з'явилась необхідність пошуку шляхів і методів їх нівеляції, запропонування певних опор для студентів-філологів у визначенні підмета та присудка під час синтаксичного розбору речення, – певних алгоритмів. Таким чином, особливої актуальності в навчанні майбутніх учителів англійської мови набуває проблема розробки алгоритму визначення головних членів речення з метою уникнення типових помилок під час синтаксичного аналізу англійського речення.

Різні аспекти проблеми навчання учнівської та студентської молоді граматики іноземної мови отримують осмислення в розвідках: Р. Карпової – питання ефективності використання опорних схем у навчанні граматики німецької мови [2], Л. Каширіної – алгоритмізація граматики французької мови [3], О. Коломінової – навчально-методичний комплект з формування англомовної граматичної компетенції в учнів початкової школи [4], Д. Мацько – алгоритм як засіб навчання майбутніх учителів англійської мови початкової школи форм пасивного стану англійської мови [5], Н. Скляренко – систематизація і повторення іншомовного граматичного матеріалу в основній і старшій школі [7].

Аналіз наукової літератури показав, що проблема використання алгоритмізації у навчання студентів-філологів синтаксичного розбору англійського простого речення характеризується недостатньою теоретичною та методичною розробленістю.

Метою статті є розробка алгоритму визначення студентами головних членів англійського простого речення для уникнення типових помилок.

Сучасні вимоги до граматичної англомовної компетенції майбутніх учителів-філологів вимагають попередньої плідної роботи стосовно оновлення змісту навчання іноземних мов, методики викладання. Незважаючи на необхідну невимушеність іншомовного спілкування, важливого значення набувають синтаксичні знання, уміння та навички, оскільки вони дозволяють закріпити базові знання з граматики іноземної мови (частини мови, часові форми, стани та способи дієслова тощо); усвідомити специфіку організації слів у граматично правильні висловлювання та роль кожного слова й знака в ньому.

Досвід викладання англійської мови майбутнім учителям-філологам показує, що однією з найбільш складних граматичних тем для вивчення з частини “Синтаксис” виступає тема “Синтаксичний розбір простого речення”. Усвідомлення цієї теми може бути ускладнене: різним граматичним устроєм англійської та рідної мов; необхідною акумуляцією інформації з курсів “Практична грамматика” та “Теоретична грамматика англійської мови”; необхідністю узгодити, систематизувати набуті раніше знання з новими; чітко оформити свої думки (інколи графічно). Під час вирішення цих завдань студент може натрапити на підводні камені, і деякі їх помилки стають типовими. Оскільки, навіть, вже на першому етапі невірне визначення головних членів англійського речення, підмета й присудка, завжди приводить до негативного результату, – невірного розбору

речення. Таким чином для тих студентів, навички яких ще не доведені до автоматизму вважаємо за необхідне і важливе пропонувати їм з метою закріплення знань та уникання типових помилок певні опори, – алгоритми.

Необхідність алгоритмізації навчання студентів граматики англійської мови зумовлюється тим фактом, що вивчення англійської мови відбувається не за аспектами, а в рамках однієї навчальної дисципліни. Повністю поділяємо думку Л. Каширіної про те, що граматику можна звести до кінцевого набору правил [3, с. 45]. У науковій літературі “алгоритм” трактується як “сукупність правил, що визначає ефективну процедуру вирішення будь-якого завдання з певного комплексу завдань” [9, с. 413].

Визначаємо, що під “алгоритмом визначення головним членів речення” розуміємо “сукупність кроків, виконання яких дозволить майбутнім учителям англійської мови правильно визначити підмет і присудок під час синтаксичного аналізу англійського простого речення”.

За Л. Бархударовим, в синтаксисі англійської мови виділяють чотири основні види присудка: простий та складний, кожен з яких може бути дієслівним або іменним [1, с. 146]. А підмет може бути простим і складним [5].

Перший тип – простий дієслівний присудок (the simple verbal predicate) виражається в реченні основним дієсловом у будь-якій часовій формі, стані, способі, визначаючи дію або стан, який представлений як дія: *She reads well. I have been working since morning. This question is opened out at the lecture.*

Особливим різновидом простого дієслівного присудка англійського речення визначаємо фразовий/ фразеологічний присудок (simple verbal phrase/ phraseological predicate), який представляє собою фразовий еквівалент дієслова, який позначає різноманітні дії з фразеологічним значенням та можуть бути вираженими різними сполученнями частин мови, що утворюють єдине смислове і граматичне ціле: “Now, Digory,” he said, “we’ve got rid of that woman, and the brute of a lion is gone.” (C.S. Lewis).

Другий тип – простий іменний присудок, що виражається іменником, прикметником або ж не особовими формами дієслова. Особливістю такого присудка є відсутність дієслова-зв’язки, що показує несумісність думки, вираженої підметом і вираженої присудком, тобто мовець не вірить у сумісність двох зазначених явищ, фактів, ідей тощо. Таким чином, у змісті простого іменного присудка є заперечення: Peter, *dishonest!*

Третій тип – складний дієслівний присудок, що може бути або модальним або аспектним. Модальний показує, відповідно до значення модального дієслова, дію, яка є можливою, ймовірною, бажаною, необхідною, обов’язковою тощо та має наступні структури: 1) модальне дієслово + інфінітив (*I have to go there*); 2) дієслово з модальним значенням (*to hope, to expect, to intend, to attempt, to try, to wish, to want, to desire* тощо) + інфінітив/ герундій (*We intend going to Odessa*); 3) модальні вирази (*to be able, to be bound, to be anxious, to be capable, to be going, to be willing*, тощо) + інфінітив (*I am going to leave this town*). Аспектний присудок виражає початок, повторення, продовження або завершення дії, маючи структури: 1) аспектне дієслово (*to begin, to start, to commence, to set about, to take to, to fall to, to come, to go on, to keep (on), to proceed, to carry on, to go on, to continue; to finish, to stop, to cease, to give up (on)*) + інфінітив/ герундій (*He starts to run. She kept laughing. His bones ceased to ache*); 2) *would* або *used* + інфінітив, – повторювана минала дія (*He used to write poetry with his wife*).

Четвертий тип – складний іменний присудок, який позначає стан або якість особи чи предмета, вираженого підметом, або ж клас осіб і предметів, до якого ця особа чи предмет належить. Має дві складові: 1) дієслово-зв’язка: *to be, to remain, to continue, to stay, to feel, to keep, to smell, to sound, to stand, to sit, to lie, to loom, to rank, to shine, to look, to taste, to seem, to appear, to prove, to become, to come, to get, to go, to grow, to turn out, to run, to leave, to make* тощо); 2) предикатив як іменна частина може бути виражений іменником (*She is a child*), прикметником (*She seemed happy*), займенником (*The book was his*), словом категорії стану (*But I am afraid*), числівником (*Peter was the first*), прийменниковою фразою (*It was outside his mind*), інфінітивом (*The best thing is to go*), герундієм (*My hobby is swimming*), дієприкметником (*He is too excited to notice it*), прислівником (*It became cold*).

На основі вищезазначеного, пропонуємо наступну логічну послідовність у визначенні підмета та присудка англійського простого речення:

Крок 1. Прочитати та перекласти речення, визначити його тип.

Необхідним завданням початкового етапу синтаксичного аналізу речення є його правильний переклад, оскільки часто не надто дбалий переклад є першою причиною невдачі у визначенні головних членів речення і у подальшому розборі взагалі. Необхідно визначити тип речення відповідно до мети висловлювання.

Крок 2. Виявити зміст речення, тобто про що йдеться мова.

Звичайно, кожне речення виражає якусь певну інформацію: 1) про дію когось або чогось (підмета); 2) про його стан – риси, особливості, якості, тобто його опис.

Крок 3. Визначити ймовірний присудок.

Відповідно вищезазначеним двом варіантам, можна розмежувати тип присудка: якщо перший варіант (дія), то це один із дієслівних присудків, якщо другий варіант (стан), то тип присудка – один із іменних. Зазначимо, що визначити чи цей присудок є складним чи простим можливо за допомогою наступного кроку алгоритму.

Крок 4. Розпізнати ймовірні складові присудка:

– одне смислове дієслово на позначення дії – простий дієслівний присудок, проте у будь-якій часовій формі, стані, способі;

– слово на позначення стану, виражене іменником, прикметником, інфінітивом, герундієм чи дієприкметником, що вжите без дієслова-зв’язки та з наявністю знаку оклику в кінці речення – простий іменний присудок;

– модальне дієслово, дієслово з модальним значенням, модальний вираз + інфінітив/ герундій – складний дієслівний модальний присудок;

– дієслово на позначення початку, продовження, завершення дії + інфінітив/ герундій – складний дієслівний аспектний присудок;

– *would* або *used to* + інфінітив – складний дієслівний аспектний присудок;

– дієслівно-зв'язка + будь-яка частина мови (крім дієслова на позначення дії, сполучника, частки, прийменника) на позначення стану – складний іменний присудок.

Крок 5. Звернути увагу на місце ймовірного присудка:

1) будь-який тип присудка – після підмета у розповідних стверджувальних і заперечних реченнях;

2) простий іменний присудок – після підмета без допоміжного дієслова у розповідних стверджувальних і заперечних реченнях зі знаком оклику;

3) простий дієслівний присудок виражений одним основним дієсловом (найчастіше *to have* у неозначених часових формах) – перед підметом у питальних реченнях (*Has your little brother his own room?*) (повна інверсія), виражений фразовим дієсловом/ фразеологічною одиницею/ основним дієсловом у відповідній часовій формі, стані, способі, де перша його частина (або ж допоміжне дієслово) знаходиться перед підметом, а друга, виражена основним дієсловом, – після підмета;

4) посередині двох частин складного підмета – простий дієслівний присудок, найчастіше у пасивному стані;

5) складний дієслівний присудок у питальному реченні має модальне/ аспектне слово тощо, перед підметом, а після нього – інфінітив чи герундій;

6) складний іменний присудок у питальній формі речення має дієслівно-зв'язку перед підметом, а після нього – предикатив.

Виконання цього кроку передбачає повне розуміння особливостей, функцій і різниць між типами присудків англійського речення.

Крок 6. Визначити частину (частини) мови, якою (якими) виражений у реченні ймовірний присудок:

1. Дієслово у будь-якій часовій формі, стані тощо – простий дієслівний присудок. Оскільки присудок завжди може бути виражений дієсловом у будь-якій часовій формі, стані, тощо, важливо у реалізації цього етапу зосередити увагу на супутніх його частинах мови, або на їх відсутності.

2. Дієслово відсутнє, а наявним є іменник чи прикметник – простий іменний присудок.

3. Дієслово є модальним або аспектним вжите разом із інфінітивом і герундієм – складний дієслівний присудок.

4. Дієслівно-зв'язка та будь-яка частина мови, крім сполучника, частки, артикля та деяких прийменників – складний іменний присудок.

Правильність виконання зазначених кроків може бути підтвердженою додатковою перевіркою себе.

Крок № 7. Перевірити правильність визначення типу присудка:

1) Простий дієслівний присудок можна перевірити шляхом трансформації активного стану в пасивний без зміни змісту речення.

2) Простий дієслівний фразеологічний присудок можна перевірити шляхом заміни його структури одним дієсловом (простим дієслівним присудком), залишаючи значення дієслова незмінним або майже незмінним: *to have a smoke – to smoke; to take place – to happen, to occur; to pay a visit – to visit; I have dinner. = I dine.*

3) Простий іменний присудок можна перевірити шляхом підставлення відсутнього дієслівно-зв'язки з метою спробувати утворити складний іменний присудок, або ж також шляхом можливого додавання речення "Не може такого бути!": *He a liar! I can't believe it!*

4) Складний дієслівний модальний присудок можна перевірити шляхом заміни одного модального дієслова на інший;

5) Складний дієслівний аспектний присудок можна перевірити заміною одного аспектного дієслова іншим на позначення того ж самого аспекту;

6) Складний іменний присудок можна перевірити заміною одного дієслівно-зв'язки іншим.

Крок 8. Визначити підмет речення і частину мови, якою він виражений:

1. Підмет (будь-яка частина мови/ група слів, крім сполучника, артикля, прийменника) є на початку речення, що передбачено типовим порядком слів у стверджувальних і заперечних розповідних речень – простий підмет.

2. Підмет відсутній (або наявний у звертанні) у наказових реченнях.

3. Підмет (будь-яка частина мови/ група слів, крім сполучника, артикля, прийменника) у питальних реченнях знаходиться після простого дієслівного присудка (*Has your little brother his own room?*) (маємо повну інверсію) або його першої частини – допоміжне дієслово (*Is he reading in his room? Were they having dinner at 5 o'clock yesterday?*) перед основним дієсловом (часткова інверсія). Якщо питальне речення починається: 1) з модального дієслова або ж аспектного слова, як першої частини складного дієслівного присудка, то підмет буде слідувати йому та передувати другій складовій цього присудка вираженому інфінітивом або герундієм; 2) з дієслівно-зв'язки як першої частини складного іменного присудка, то підмет буде слідувати йому та передувати другій складовій цього присудка (предикативу).

4. Підмет – складний, коли дві частини (іменник/ займенник/ група слів ... + інфінітив/ герундій) можуть знаходитись по обидві сторони від присудка (найчастіше дієслово у пасивному стані), тобто присудок знаходиться посередині підмета, розділяючи його навпіл. Цей випадок функціонування складного підмета, що відзначається своєю специфікою, складністю та розмаїттям структур.

Крок 9. Перевірка правильності визначення головних членів речення:

1) Простий підмет + простий дієслівний присудок відповідає на запитання “Що/ хто/ де/ коли/ як/ ... робить/ робив/ буде робити?” у будь-якій часовій формі; можна перевести у пасивний/ активний стани і навпаки.

2) Простий підмет + простий іменний присудок перекладається на українську мову починаючи зі структури типу “Невже підмет такий є/ був/тощо!?” або ж також шляхом можливого додавання речення “Не може такого бути!”

3) Складний підмет + простий дієслівний присудок можна перевірити шляхом переведу з пасивного стану в активний, підмет стає додатком;

4) Простий підмет + складний дієслівний модальний присудок відповідає на запитання “Що/ хто/ де/ коли/ як/ ... (підмет) має/ може/ необхідно... зробити?” у будь-якій часовій формі з відповідною модальністю;

5) Простий підмет + складний дієслівний аспектний присудок відповідає на запитання “Що/ хто/ де/ коли/ як/ ... підмет починає/ продовжує/ завершує робити/ процес?” у будь-якій часовій формі з зазначенням початку/ продовження/ кінця дії або процесу;

6) Простий підмет + складний іменний присудок відповідає на запитання “Що/ хто/ де/ як/ ... є/ був/ буде підмет?” у будь-якій часовій формі з будь-яким дієсловом-зв’язкою.

Таким чином, розроблений алгоритм визначення головних членів англійського простого речення – сукупність певних кроків, виконання яких дозволить студентам, уникаючи типових помилок, правильно виявити підмет і присудок: 1) прочитати та перекласти речення, визначити його тип; 2) виявити його зміст, тобто про що йдеться мова – про дію підмета чи його стан; 3) визначити ймовірний присудок; 4) розпізнати його ймовірні складові; 5) звернути увагу на його місце присудка; 6) визначити частину (частини) мови, якою (якими) він виражений; 7) перевірити правильність визначення типу присудка; 8) визначити підмет речення та частину мови, якою він виражений; 9) перевірка правильності визначення головних членів речення:

Застосування методу алгоритмізації сприяє закріпленню граматичних знань, нівелюючи типові помилки студентів, автоматизації умінь і навиків синтаксичного розбору англійського речення, а в подальшому розвитку граматичної компетенції майбутнього вчителя англійської мови.

Перспективами подальших розвідок є ґрунтовне дослідження специфіки узгодження підмета та присудка в англійському реченні.

Література:

1. Бархударов Л. С. Структура простого предложения современного английского языка / Л. С. Бархударов. – М. : Высшая школа, 1966. – С. 141-57.
2. Карпова Р. М. Опорные схемы для обучения немецкому языку / Р. М. Карпова // Иностр. яз. в шк. – 2000. – № 2. – С. 37-40.
3. Каширина Л. Н. Алгоритмы в обучении грамматике французского языка / Л. Н. Каширина // Иностр. яз. в шк. – 2000. – № 4. – С. 44-46.
4. Коломінова О. О. Навчально-методичний комплект як засіб формування англомовної граматичної компетенції в учнів початкової школи / О. О. Коломінова // Іноземні мови – 2008. – № 4. – С. 58-65.
5. Мацько Д. С. Алгоритм як засіб навчання майбутніх учителів англійської мови початкової школи форм пасивного стану англійської мови / Д. С. Мацько // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2011. – Вип. № 9 (220). – Ч. III. – С. 95-100.
6. Сердюк Н. Ю. Синтаксис англійської мови: навч. посіб. для студентів 3-го курсу факультетів та інститутів іноземних мов / Н. Ю. Сердюк. – Переяслав-Хмельницький, 2011. – 80 с.
7. Скляренко Н. К. Систематизація і повторення іншомовного граматичного матеріалу в основній і старшій школі / Н. К. Скляренко // Іноземні мови. – 2005. – № 2. – С. 3-7.
8. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник / [під ред. С. Ю. Ніколаєвої]. – К. : Ленвіт, 1999. – 320 с.
9. Чернилевский Д. В. Дидактические технологии в высшей школе: учеб. пособие для вузов / Д. В. Чернилевский. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 43 с.